

№ 26.89
БІА

ПЕТРО БАГІН
Подорож за
Полярне
Коло

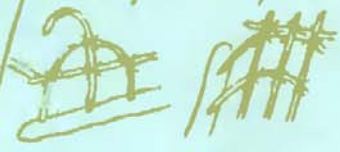
Нарти для перевезення тварок

Ізробі нарти

Усі нарти скріплені раминами, томи нарти оластївї і менше лапшїюбад

1881

Поверніть книгу не пізніше
зазначеного терміну

30191

ил 26.89
514

91 2-3к

 ПЕТРО БАГІН

Подорож
за Полярне
Коло

МАЛЮНКИ АВТОРА

ДОРОЖНІ НОТАТКИ

Для молодшого шкільного віку

Переклад з російської
АРСЕНА ІЩУКА

КИЇВ «ВЕСЕЛКА» 1981

Л 08
87

Р2
Б14

Познавательные рассказы русского советского художника и писателя о Заполярье, написанные в форме путевых заметок. Автор рассказывает о тундре, о её жителях, о растительном и животном мире Севера.

Б14 Багін П. І. Подорож за Полярне коло: Дорожні нотатки. Для мол. шкiл. в. (Пер. з рос. А. О. Іщука. Мал. автора).— К.: Веселка, 1981.— 40 с., іл.

Пізнавальні оповідання російського радянського художника і письменника про Заполяр'я, написані у формі дорожніх нотаток. Автор розповідає про тундру, її мешканців, про рослинний і тваринний світ Півночі.

Б 70802—102
М206(04)—81 108. 81. 4803010102.

Р2

Мені давно хотілося побувати на Півночі. Але Північ велика, і куди поїхати, я поки що не знав.

Якось зустрів приятеля, бувалу людину. Зайшла мова про поїздку.

— Їдь-но ти на острів Врангеля!

— Чому на острів Врангеля?

— Та як же! Уяви собі острів, закутий кригою, а на відталих сопках квітнуть жовті маки, літають метелики. А все це за Полярним колом. Весною полетять туди різні птахи, скресне крига— з'являться моржі...

— І олені там є?

— І олені. І песці, і білі ведмеді...

— А як туди добиратися?

— Літаком до мису Шмідта, а там до острова як рукою подати.

АМАДИНА

Лечу на Іл-18.

Скло вкривається інеєм.

Світиться коло пропелера, а внизу синя земля із стрічками річок і павутинками доріг.

Де ми зараз?

Пахне апельсинами — літак везе апельсини і нас, пасажирів, чоловік десять.

Поруч сидить огрядна тітка, тримає клітку. Клітка накрита картою хустиною.

— Кого везете? — питаю.

— Амадину, — охоче відповідає вона і знімає хустину з клітки.

Малесенька сіра пташечка з коричневими щічками й міцним червоним дзьобом. На грудях і хвості — темні смужечки. А голос скрипучий, схожий на писк гумових ляльок.

До висоти й гуркоту моторів їй байдуже!

Амадина дивиться на мене, витягує ший; вирішивши, що я не дуже небезпечний, вона знову починає дзьобати просо.

Захопить зернятко, покрутить його в дзьобику, й — дзьоб — летять лущинки в різні боки. Дзьоб та дзьоб, а сама все поглядає на мене одним оком. Це — про всяк випадок.

Ось так, поглядаючи одне на одного, ми летимо далі.

Летимо, летимо... І нарешті — Чукотка! За чотирнадцять годин!

У ТУНДРУ

Аеропорт. На вулиці мороз і вітер. Я, підхопивши рюкзак, біжу до залу очікування. Тут тепло й повно людей. Летять хто куди!

— На материк? — питає один.

— Так. У відпустку, — відповідає другий і поспішає на посадку. В руці коричневий чемодан. На чемодані намальовано північне сяйво, білого ведмедя й написано: «Привіт з Арктики».

Відринула людська хвиля...

«Що за «материк?» — думаю я.

Виявляється, на Чукотку можна дістатися тільки літаком. Прилетів на Чукотку — прилетів з «материка». Відлетів з Чукотки — відлетів на «материк».

Я з «материка», і мені ще далі — на острів Врангеля, але літак туди вже полетів, а наступний — за тиждень.

Як же бути?

І раптом я довідаюсь, що завтра до оленеводів у тундру летить літак. І щоб не чекати цілий тиждень, я вирішив летіти до оленеводів.

Летимо в глибину Чукотки. На обрії бовваніють гірські хребти, а під ними строкаті сопки.

Майне раптом жовтий полій. Річка! На берегах чагарник, сліди всюдихода. Оленяча упряжка! На білому снігу добре видно оленів, що біжать, нарти й людину.

І знову летимо годину, другу.

— Яранги! ¹ — кричить хтось.

— Дивись, яранги!

Я бачу ледь помітні плямки серед сопок, дрібненькі постаті людей, стадо оленів.

Тінь літака на мить накриває їх.

Ковзають лижі по насту. Літак зупиняється біля стійбища.

¹ Яранга — житло коряків, чукчів та ескімосів. Зовні нагадує зрізаний конус, скошений набік.

СТІЙБИЩЕ

Сніг яскріє, сяє до болю в очах. На схилі п'ять конусоподібних яранг. В'ється димок. Біля яранг стоять нарти, бігають собаки, визирають дітлахи в хутряному одязі.

До нас підходять чукчі. Обличчя засмаглі, аж чорні. Чоловіки в кухлянках¹, хутряних штанях і коротких торбазах². Кухлянка підперезана ременем. На ремені ніж у саморобних піхвах, мішечок з набоями. Жінки в хутряних шубах-керкерах з довгими й широкими рукавами й пухнастим коміром.

Підбігли собаки, підійшли діти.

Вітання. Тих, що приїхали зі мною, всі знають. Розмовляють російською й чукотською.

Але яка розмова без чаю? Йдемо в ярангу пити чай.

¹ К у х л я н к а — верхній одяг з оленячих шкур.

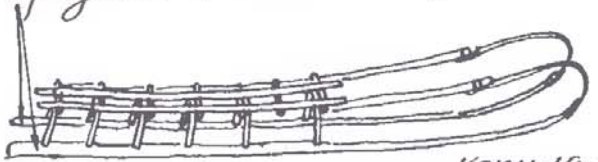
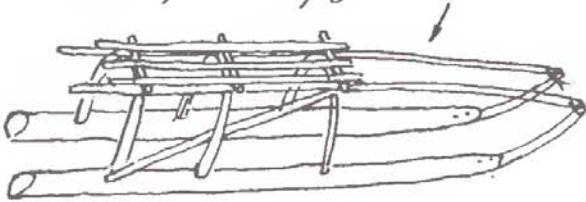
² Т о р б а з и — хутряне взуття з хутра оленя і морського звіра.

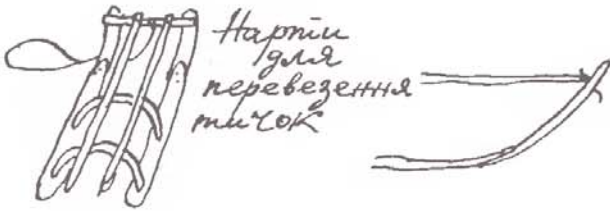
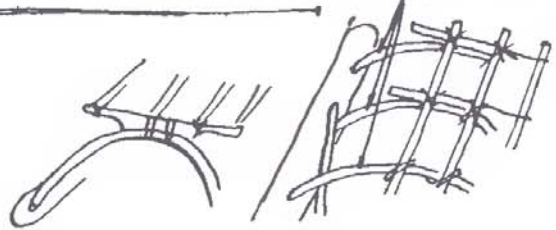

Нарти туні на всі виладки життя - ось
 ізодові нарти. Полоззя березове. Коніла теж з
 берези, але більше з
 оленячих рогів.

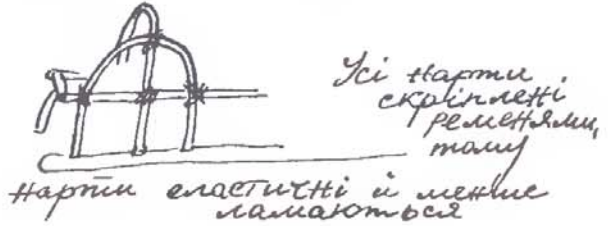
Це нарти грузові

Коніла

Нарти для
 перевезення
 тичок

Ці нарти
 скріплені
 ремешками,
 тому

Нарти еластичні і менше
 ламаються

Збирають ярангу дуже швидко -
 ставлять каркас і натягають
 покриття, зшиті з
 оленячих шкір

ЧАЙ

В чоттагині—холодній частині яранги—палахкотить вогнище. На довгому ремені із залізним гаком на кінці висить казан. Вариться м'ясо. Над казаном здіймається легенька пара.

Запахи й синюватий дим огортають нас.

Вогнище обкладене камінням. Біля вогнища закінтюжений зелений чайник, різнокаліберні кухлі, цукор, пачка чаю.

Одразу ж за вогнищем, у глибині яранги, полог — місце, де сплять. Край пологу відкинутий, і звідти виглядає дитяче обличчя: «Що то за люди приїхали?»

Сідаємо на шкури навколо вогнища. Розмовляють чукотською. Викладають останні новини. Я сиджу мовчки й потроху роздивляюся.

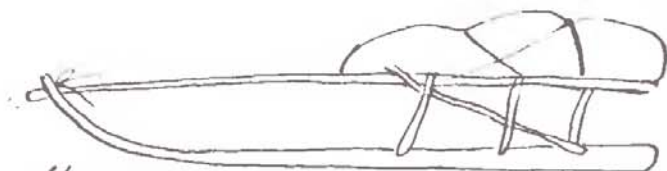
Господиня тим часом приносить великий шмат мороженої оленини і струже гострим ножем.

Струганина! Біло-рожеві завитки падають у дерев'яні ночовки. Ночовки посувають на середину.

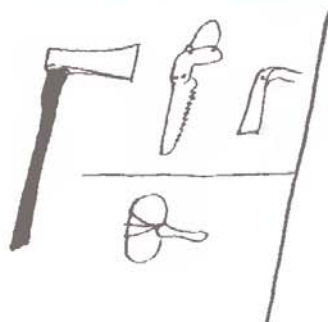
Поруч зі мною старий чукча. Киває головою на струганину: їж, мовляв.

«Гарна людина»,— думаю.

Вироблення кашуса - шкури з ноги оленя фарбують фарбою з кори вільшани

Нарти замість шари тут зберігають речі та інші вантажі

Їм. М'ясо в руках відтає, червоніє. Досить приємне на смак, особливо з сіллю. Потім звідкись з'являється миска з тягучою рідиною — нерповий жир! Вмочаю шматочок м'яса в нерповий жир, але більше одного шматка з'їсти не можу.

Струганина закінчилась, і господиня частує нас мороженою рибою.

Після холодних страв достигло варене м'ясо по-чукотськи — з червонястою серединою, запашне й соковите.

А старий чукча знову киває головою: їж, мовляв!

Яка гарна людина!

Та я давно вже наївся.

Тут я помічаю, що розмова стихла і всі дивляться на мене, а мій сусід Толя говорить чукотською:

— Москва... малюватик...

Виявляється, Толя пояснив, що я з далекого теплого краю і приїхав сюди подивитись, як вони живуть, помалювати.

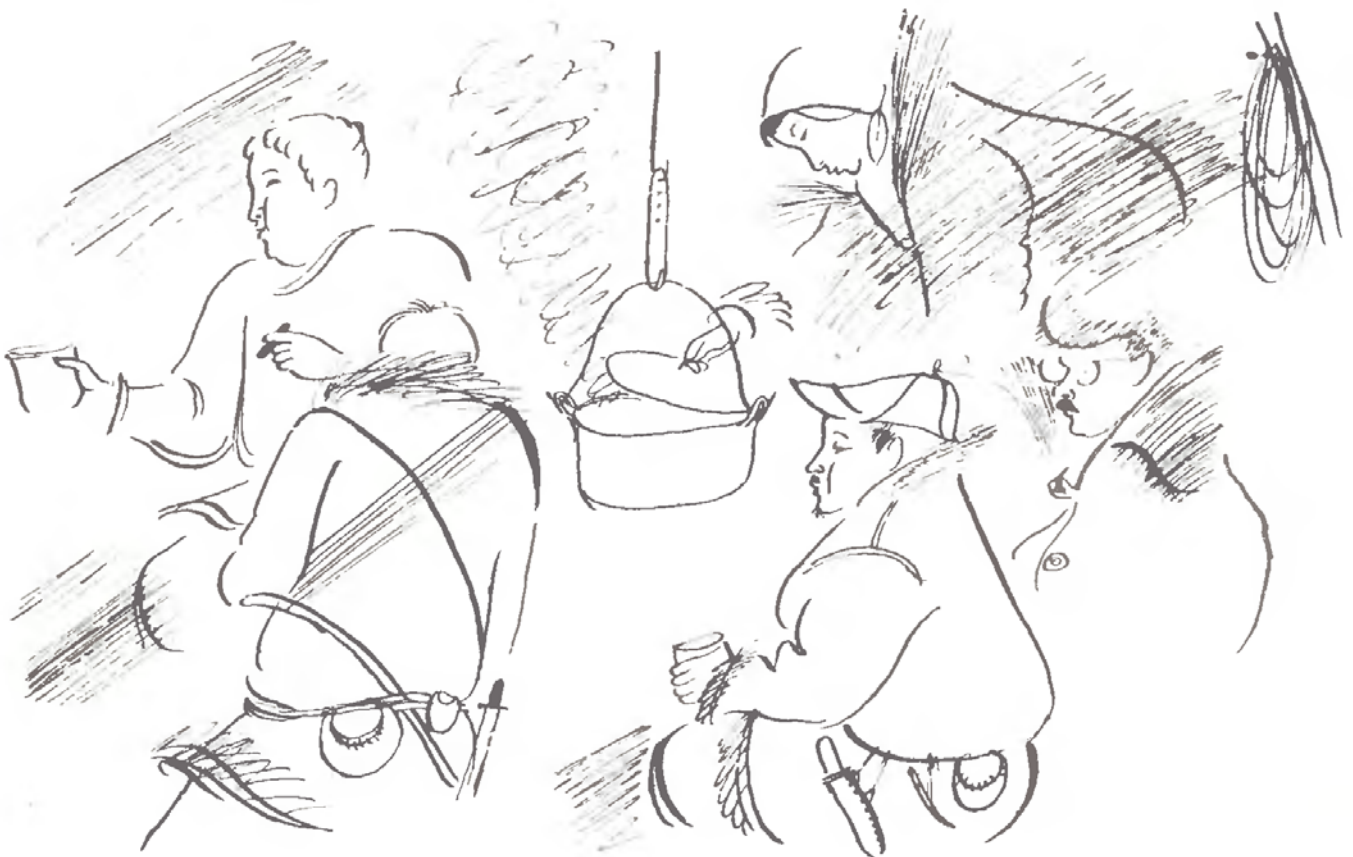
Старі кивали головами:

— Москва... малюватик... месенке?

— Месенке, — повторюю я. — А що означає месенке?

— Месенке — добре.

Потім ми пили густий, запашний чай.

ТІНІ

В яранзі горить вогнище, ледве освітлюючи обличчя чукчанки. Вона насипає заварку у фарфоровий чайник, заливає окропом і ставить його поряд з вогнищем.

Тремтять омахи полум'я. Коливаються тіні, нагадуючи танок невідомих істот, що залетіли цієї морозяної ночі на вогник, і оживають образи чукотських казок: ударила маленька пташка у трав'яний бубон, і полетіла яранга над квітучою тундрою, над озером. А на озері чорний лебідь. Підлетів чорний лебідь до яранги, вдарився об камінь і став дідусем, підійшов він...

Кроки! Мені здалося, що біля мене хтось тихо пройшов. Я вдивляюсь у темряву.

Хто це? Не дідусь же?

Господиня поворушила вугілля, спалахнув вогонь і вихопив з темряви собачу голову й палаючі очі. Собака підійшов до вогнища, улігся, поклавши голову на лапи, й заплющив очі.

ПОЛОГ

На вулиці мороз і вітер. Я, знявши валянки й кожушок, забіраюся в полог. Він досить-таки малий. Стою навколішки, а голова впирається в стелю. Полог схожий на хутрянну скриньку. Знизу шкури, зверху шкури — з усіх боків оленячі шкури.

Біля стіни навпроти входу горять три свічки. Вони освітлюють і зігрівають полог.

Незбаром приходять господар яранги, досить міцний дід. Він неквапливо знімає торбази й чижи—хутрянні шкарпетки, вивертає їх і розвішує сушитися.

Господиня вносить варене м'ясо. Пара клубками здіймається й заповнює полог. Стає зовсім жарко. Дід скидає кухлянку й сидить тепер оголений до пояса. Виразно виділяються засмагли руки і обличчя.

Імо м'ясо, п'ємо чай, потім лягаємо спати.

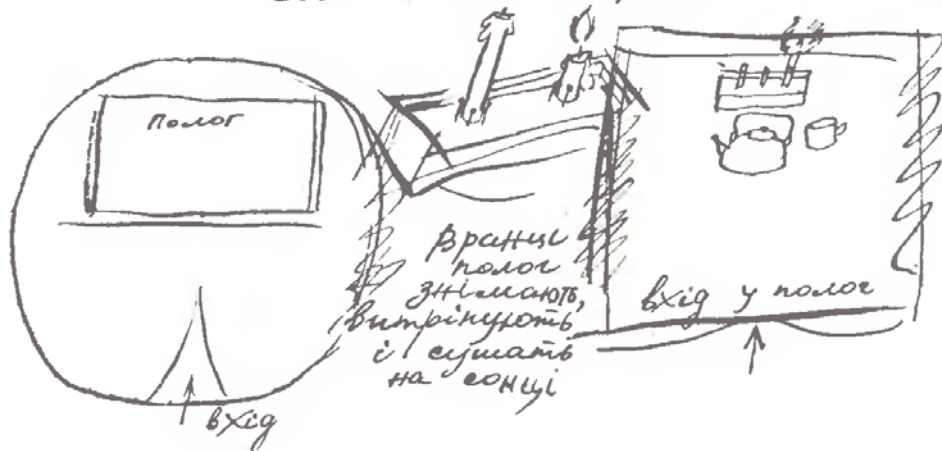
Чути, як лопотить ретем¹ під вітром і порипує сніг під копитами оленів.

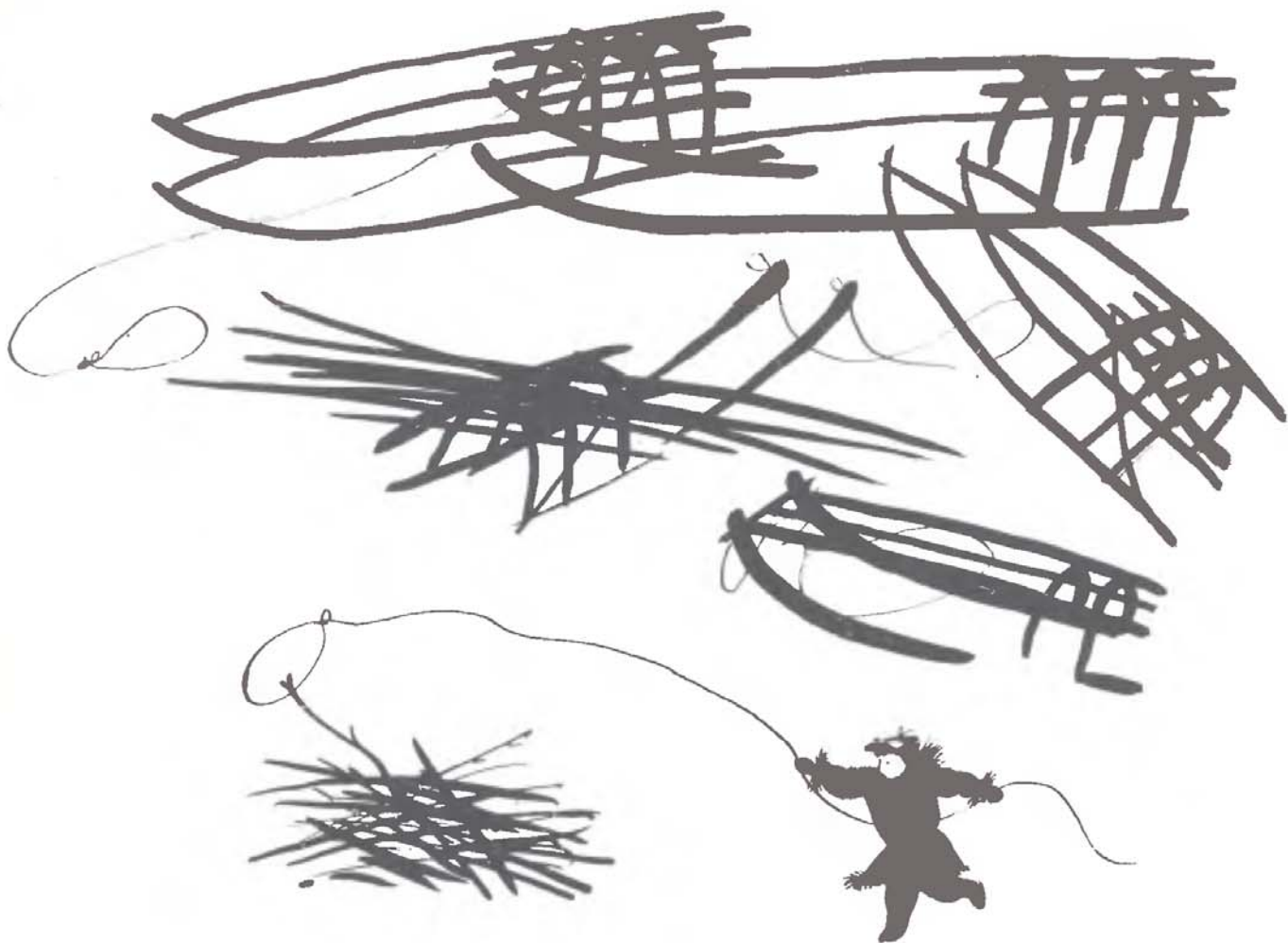
Свічки горять цілу ніч.

¹ Ретем — покриття яранги, зшиті з шкури оленів.

Світильник обігриває і освітлює

ЯГЕЛЬ

Сонце розтопило сніг і оголило каміння.

«Чорне, мертво каміння»,— думаю я і кладу один камінчик на долоню.

Але він зовсім не чорний! Камінчик у темних плямах і зарослях сивого ягелю, схожого на казковий ліс. Та ліс цей маленький і росте повільно.

Ягель—улюблений харч оленя. Зимою ягель під снігом. Олень пробиває копитом твердий наст і розкопує яму.

Туп! Туп! — б'є копито. Дивишся потім, а з ями спину та задні ноги видно.

Камінчик з ягелем я повіз до Москви, й тепер він на моєму столі. Ягель висох і пахне сушеними грибами.

МИКОЛКА

Я сиджу на нартах і малюю. Біля яранги хлоп'я років п'яти кидає аркан — чаут—на купу сухих гілок.

Р-раз! — і зашморг затягується навколо сучка. Кожний вдалий кидок — і я підхваляю його, прицмокую: мовляв, молодець!

Хлоп'я усміхається й підходить до мене. На чистому аркуші я малюю ярангу, над нею димок.

— Яранга! — каже він.

Малюю оленя з рогами.

— Коран! — чую я.

Тоді малюю його самого, в кухлянці, підперезаній ременем, у хутряних штанах і коротких торбазах.

→ Миколка! — дивуючись, шепоче хлоп'я.

Так ми і познайомились.

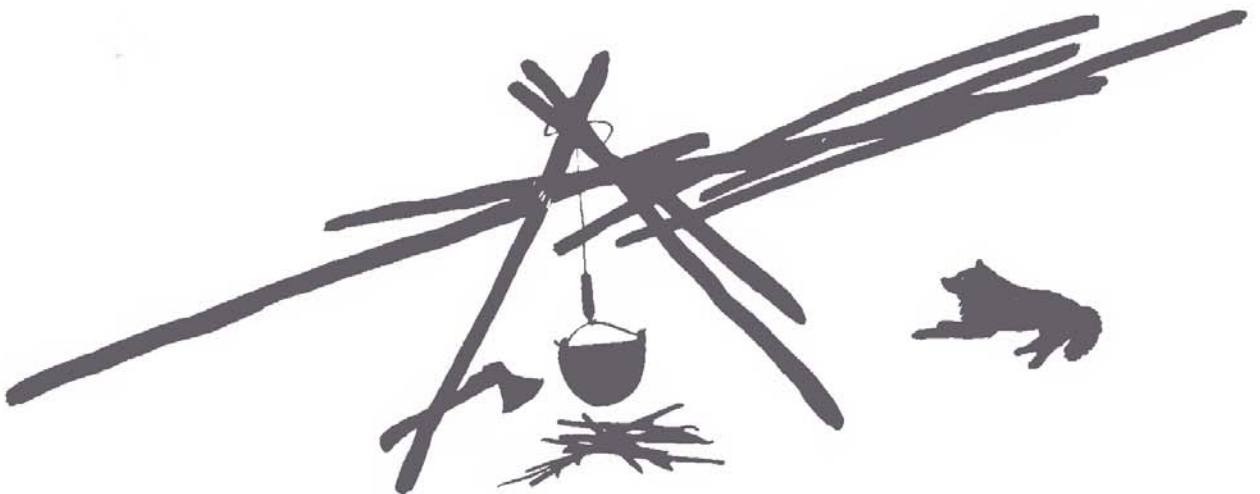
ВЕЧІР

Червоний диск призахідного сонця повільно сідає за гірське пасмо. Ось воно сховалось, із-за обр'ю піднісся тонкий зелений промінь. Посвітив і згас.

Я ще довго чекаю чогось. Зелене небо вицвітає, зливається із снігом.

Смеркає.

Стає холодно, час повертатися до яранг.

ЛОВИ ОЛЕНІВ

Чим ловлять оленів? Арканом. Це я знаю. Але ось як ловлять, побачив уперше.

На нартах з'їжджаємо з сопки і в низині чекаємо, коли підженуть стадо. Олені сірою плямою розтікаються по розпадині. Чукчі, прикрикуючи і посвистуючи, збирають їх. Крутяться стривожені олені. Частина їх потихеньку відокремлюють і женуть між двома оленярами з арканами-чаутами.

Мчать олені. Глухий тупіт і цокання копит.

Короткий, стрімкий кидок! Чаут падає в гущавину оленячих спин.

Промчало стадо, а на витолоченому снігу стрибає олень. Зашморг затягнув роги, і чаут тепер мов струна.

Стрибок! Іще стрибок! Летять грудки снігу з-під копит. Оленяр перебирає руками чаут, наближається до оленя й хапає його за роги. Спійманого оленя відводять убік і прив'язують.

І знову женуть стадо. Кидок! Чаут падає попереду оленя.

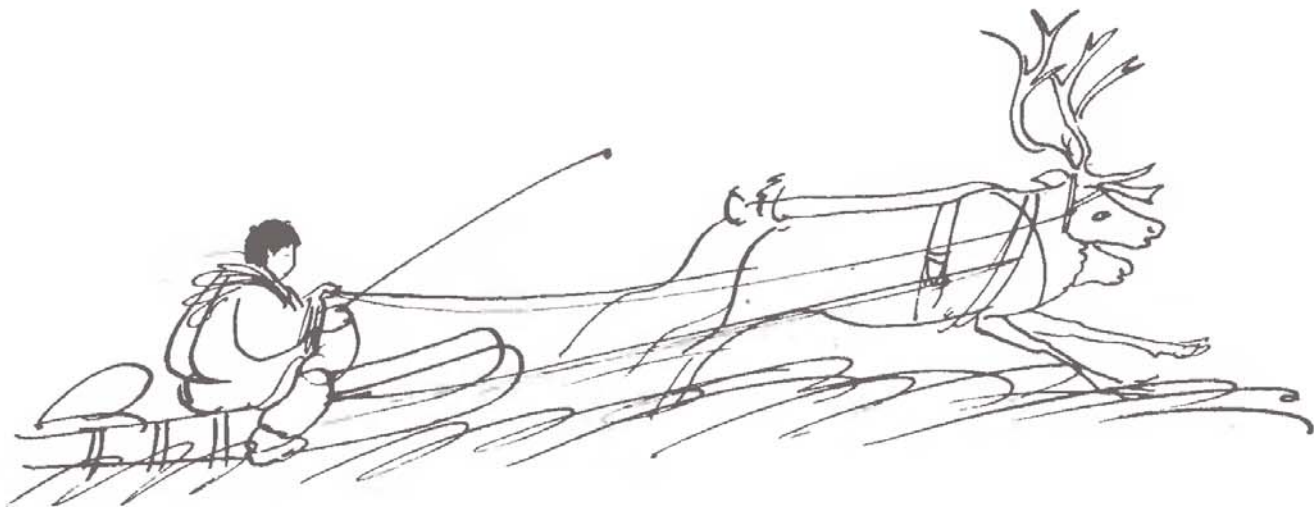
«Ех, промахнувся!» — подумав я.

І раптом бачу, що олень стрибає на трьох ногах. Зашморг затягнувся на задній нозі. Спритно!

Олені біжать то ліворуч, то праворуч. Свистять чаути, покрикують оленярі. Оленярі скинули верхні кухлянки. Піт заливає їм обличчя. Нарешті спіймано останнього оленя. Їх розводять і запрягають у нарти.

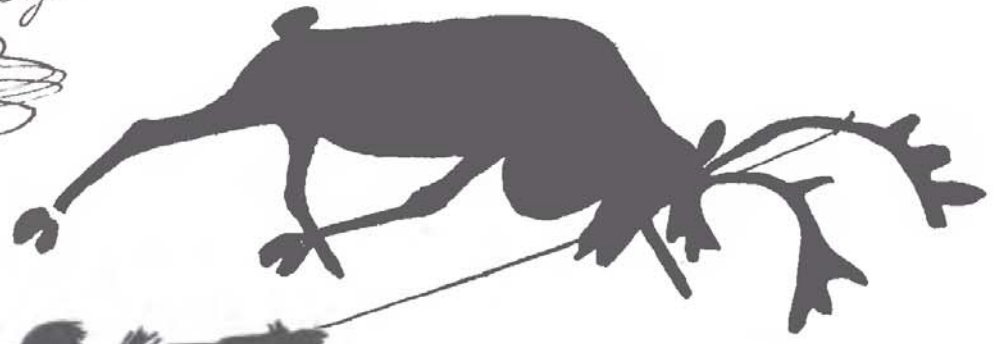
Розібрано поводи, в руках березові пруті з кістяшками на кінці.

Гей! — і полетіли упряжки, здіймаючи сніговий порох.

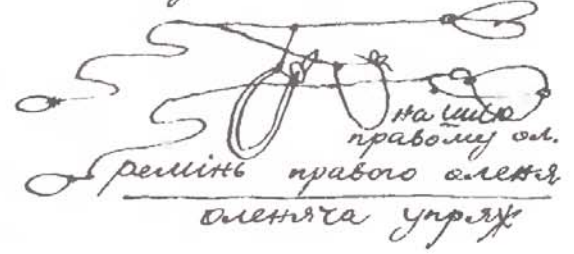

саян

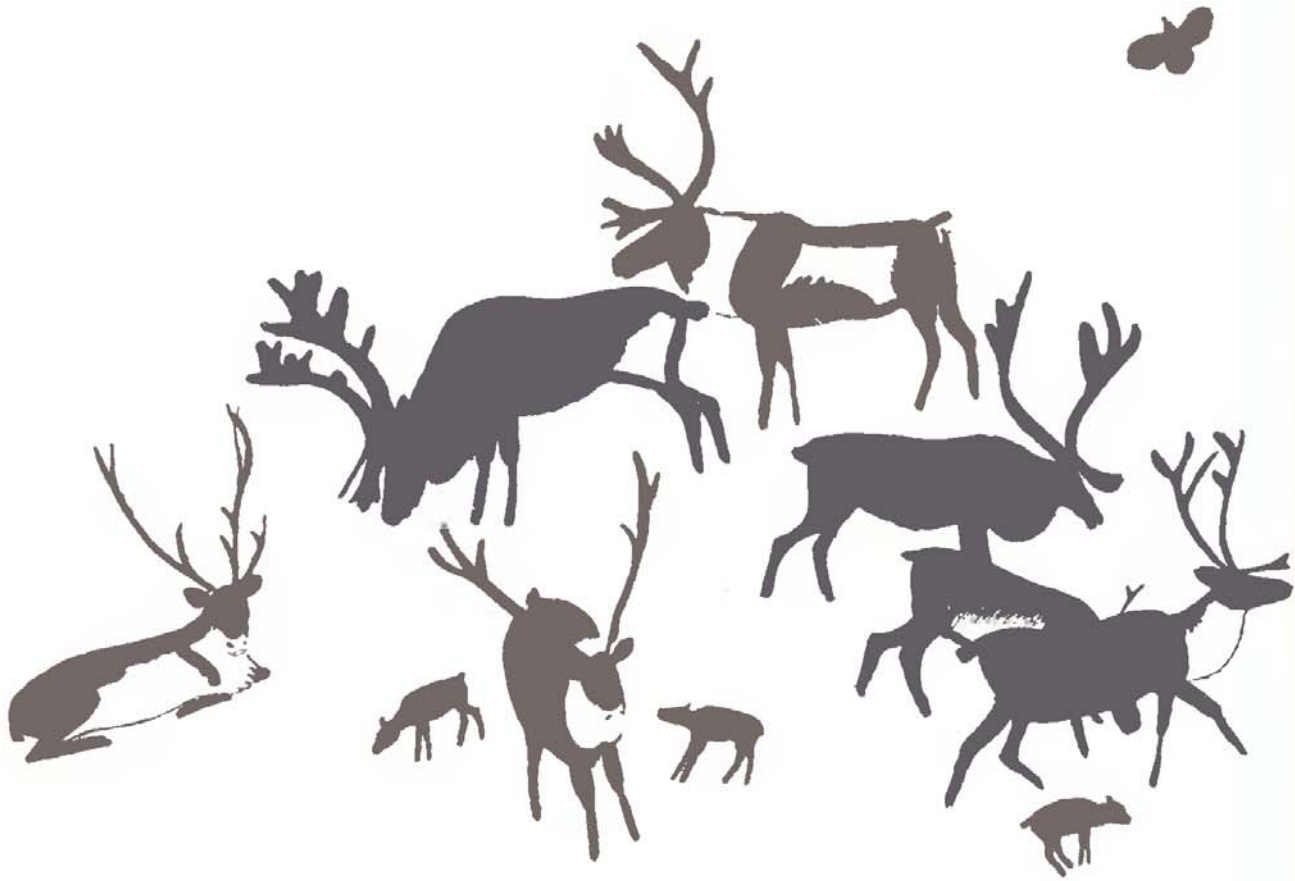
гид лівом оленя

на ліву правому ол.

Преміть правого оленя оленяча упряж

ОЛЕНЯТА

По схилу пливе оленьче стадо. Це важенки з телятами. Квітень — місяць народження. З'являються на світ оленята, рябенькі, коричневі й геть зовсім темні.

Мені хочеться якнайближче їх роздивитись, і я підходжу до стада. Тут помічаю зовсім біле оленятко — воно щойно народилося. Стоїть на ніжках-розчепірках, похитується. Потім крок, другий — і до мене.

«Ото дурненьке! Куди ж ти біжиш?» Я махаю руками, кричу і навіть реву, мов страшний звір.

Оленятко зупиняється і зачудовано дивиться на мене.

«Ні! Зовсім це не олень», — напевне, думає воно й задкує.

«Хорк! Хорк!» — кличе мати, і білих пухнастий клубок шкандибає до неї.

Мені казали, що новонароджених оленят не можна торкатися руками: запах людини відлякує важенку, і вона кидає оленятко.

ТОРБАЗИ

Чоботи я забув у селищі, а валянки мої геть промокли.

Де ж їх сушити? На вогні їх не висушиш.

Одного разу прокинувся я, виглянув з-за пологу, а поряд з моїми валянками торбази! Зовсім нові, з твердою лахтаковою¹ підметкою.

— Які гарні торбази! Чиї ж це вони?

— Твої, — каже господиня, розсмикуючи оленячі жири на нитки.

— Спасибі! — кажу я.

Господиня киває головою, не відриваючись від роботи.

НІЧ

Я виходжу з яранги. Зорі розсипались по всьому небу. Місяць заокруглився. Яскраво світить Полярна зірка, або Кол-зірка, — так звать її чукчі.

По снігу йдуть олені. Вони б'ють копитами сніг, забираються в снігові лунки, шукають ягель.

Ось і білий олень. На снігу він зовсім непомітний. Видно лише роги й темне око. Пливуть роги, пливе велике оленяче око. Подзенькують дзвіночки, сухо цокають копита.

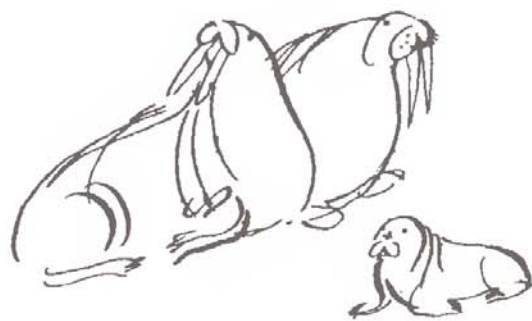
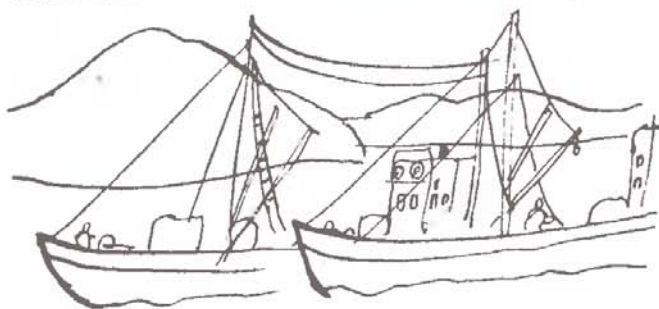
¹ Л а х т а к — найбільший тюлень північних морів.

Голованья на кита - стародавній наскельний мамонт

Євражки - помлярні ховрацьки

Настав травень місяць, коли з'являється вода. Сонце у травні не заходить за обрій, світить вдень і вночі.

Летять зграями білі гуси. Скресає море, пливуть на крижинах тюлені та бурі моржі...

Захотілося все це побачити на власні очі. Вирішив летіти в селище Біллінгс, де мешкають оленеводи й мисливці, а звідти в тундру.

СЕЛИЩЕ БІЛЛІНГС

Літак зробив коло. Внизу я побачив крижини, берег моря, на березі невеличке селище.

Літак зупинився. Відчинилися двері. Вийшов я і завмер: від селища з гучним гавкотом мчала до мене зграя собак.

Мене оточили собаки: чорні, попелясті, великі й кудлаті, з добрими мордами і, що найдивніше, — з блакитними очима.

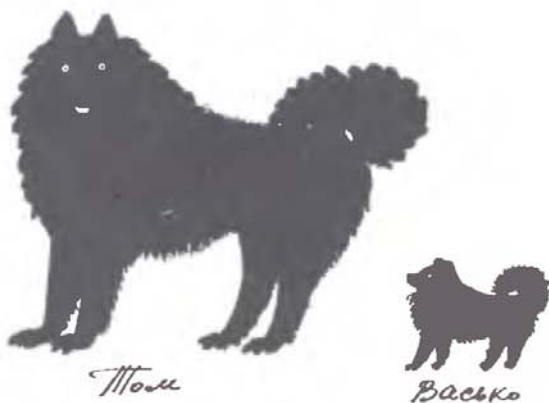
Вони обнюхали рюкзак, мій козушок і подалися назад.

Пішов і я слідом за ними.

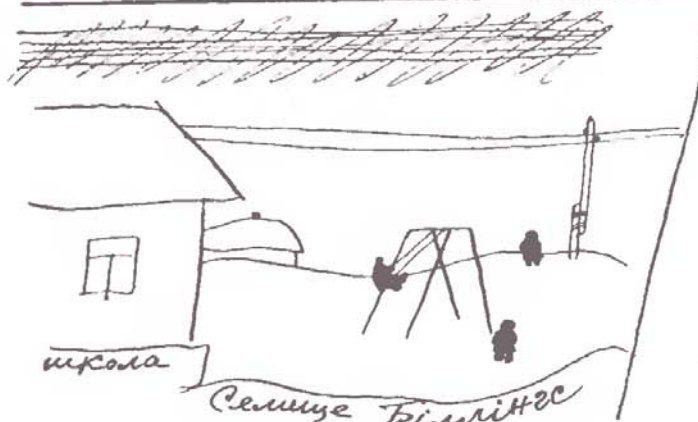
Йду повз завіяні по вікна будинки. В морозяному повітрі повисли прозорі дими. Поблискує сніг, голубіють тіні.

Біля одного з будинків стоять білий і сірий олені з важкими розлогими рогами. Нюхають сніг, до чогось дослухаються.

З високого пагорба, галасуючи і сміючись, скочуються дітлахи. Внизу стоїть кудлате цуценя на коротких лапах.

Наже химерні звірі,
випливають з туману
сталиха - льодяні
глиби, що не розтанули

— Васько! Васько! — кличуть діти.

Виліз Васько на пагорб, а скотитися не може. Збіг униз, стоїть і повискує — заздрить хлопцям.

Прибув всюдихід, обсипав мене сніговим порохом. З магазину вийшов чоловік у собачій шапці. Він ніс тушу оленя.

— Де тут готель? — спитав я його.

— Он там, на березі.

Дійшов до берега Північного Льодовитого океану.

Льоди, льоди, льоди... Глибокі розколини. Здибилися синьо-зелені крижини-тороси. На снігу між торосами сліди песців.

Важко уявити, що скоро настане весна, що вода звільниться від льоду і припливуть сюди кораблі...

І раптом заспівав біло-чорний сніговий подорожник — перша весняна пташка на Півночі.

Він бігає по перекинутому вельботу.

Тук-тук-тук! — стукають лапки, наче краплини падають.

БАЛОК

Поставили у тундрі балок — будиночок, зібраний з фанерних щитів. Їдуть люди—зупиняються, заблукає мисливець—зігріється.

Морозяною ніччю всюдихід висадив мене біля балка. Стих удалині гуркіт всюдихода, запала тиша. І чулося в ясній ночі сонне бубоніння птахів, далеке гусяче гелготання й журавлиний перегук.

Я втягую в будинок рюкзак, карабін і спальний мішок з оленячої шкури.

Біля стінки, навпроти дверей, дощані нари, стіл, ліворуч — залізна грубка, на підлозі сокира й чайник.

Повісив я карабін на цвях і заходився розпалювати грубку. У дві консервні бляшанки налив солярку й бензин, розмішав і поставив у грубку.

Вибухнуло полум'я, затріщала палаюча солярка. Через дверцята грубки повалив дим.

Гуде, потріскує грубка. Дим повільно виходить через відкриті двері. Видно сіру від паморозі траву. Низькі берізки.

І раптом у нічній тиші хтось зареготав:
«Кебау... Кебау! Кех! Кех! Кех!»

Хто це?

Перед самим порогом опустився білий птах з червоними бровами. Постояв, торкнув дзьобом березову бруньку і, піднісши голову, знову хрипло зареготав.

Та це ж полярна куріпка! І хриплий сміх був її весняною піснею.

ХТО ПІД ХАТКОЮ ЖИВЕ

Прокинувся я і чую: хтось ходить, шарудить паперами, дзенькає консервними бляшанками.

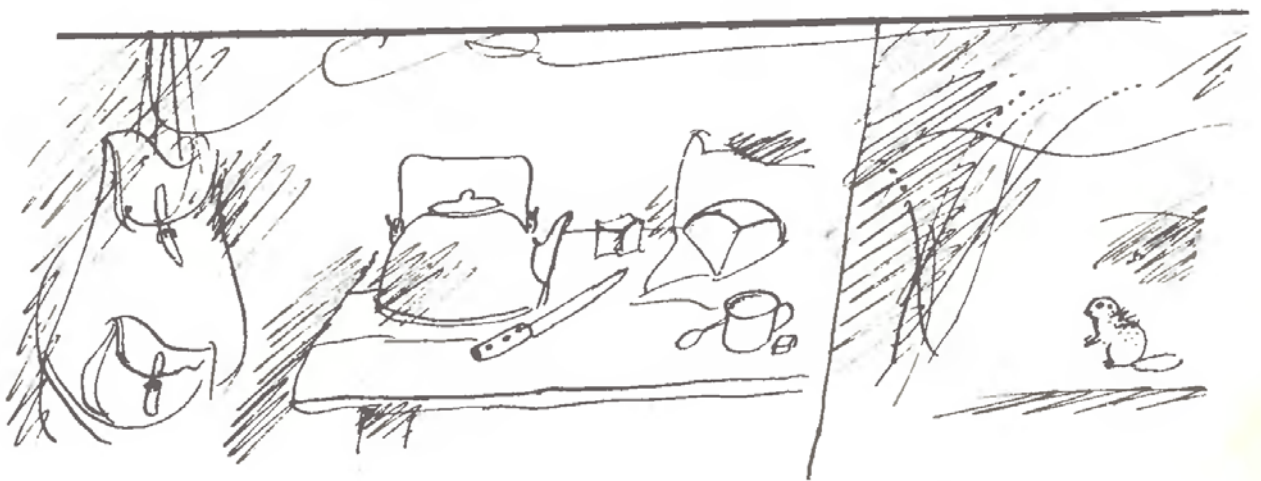
«Чи не ведмідь?» — подумав я. Чукчі казали, що на сусідній сопці живе ведмідь.

Я відчинив двері й грізно наставив карабін.

Біля купи сміття завмерли стовпчиками двоє сіреньких звіряток, схожих на білку, лише хвіст не такий пухнастий та вуха не такі примітні. Очі темні, жваві.

Євражки, полярні ховрашки!

Я переступив поріг. Євражки наче прокинулись: цвіркнули, кинулись мені під ноги і... зникли.

Подивився вниз, а під хатиною, виявляється, була дірка.
Увійшов у будинок, щоб карабін повісити, знизу сердито за-
цвіркали, наче ножі точили. Мабуть, розсердилися.

Тоді я накришив хліба і поклав біля дірки, а сам пішов у
сопки.

Довго я ходив. Коли повернувся, хліба як не було. З дірки на
мене хитрючими очима дивились євражки, наче питали: «Чи є
ще хліб?»

ШИКША

Які ягоди ростуть на Чукотці? Морошка, брусниця, лохина,
шикша.

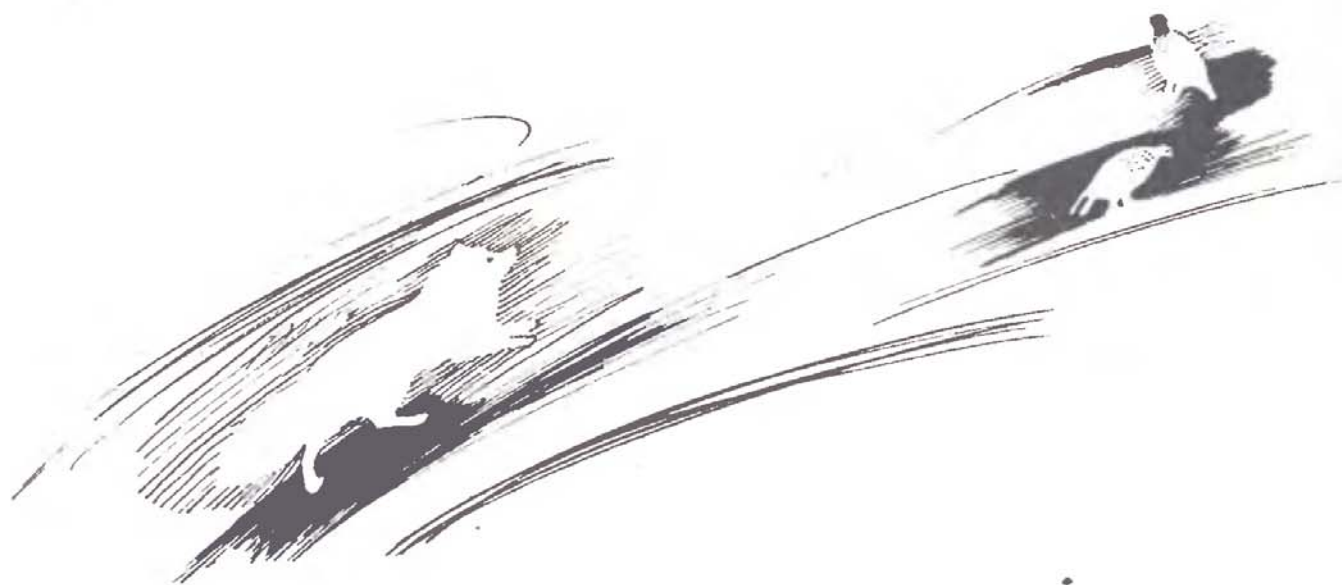
Всі ягоди куштував, а про шикшу почув уперше.

Що воно за ягода така?

Розтанув сніг, і з'явилися кущики з листочками, вузькими
й зеленими, як глиця. Ягоди чорні з синюватим відливом.

Покуштував ягоду. Кисло-солодка на смак, трохи терпка.

І унадилася на проталину всіляка живність. Прибіг засць, кус-
нув кілька ягідок, поспішив далі. Сіли на проталину гелготливі
гуси, їдять і перемовляються, хвалять ягоду-шикшу.

НАПАД

Йду карликовим березовим ліском серед міцних стовбурів і червонястих гілок, торкаючись рукою верхівіття, лякаючи вертких зелених пташок.

Попереду щось мелькнуло.

Песець! Схожий на лисицю, лише білий, на високих тонких ногах, з пухнастим хвостом.

Він біг, схиливши голову з круглими вухами, обнюхуючи купини й кущики. Перед ним з криком злітали подорожники.

На проталині харчувалися куріпки.

Почує?

Почув! Песець пішов кроком, потім поповз на животі по білому снігу. Біле на білому — нема песця.

Повз, повз... І трьома стрибками до куріпок.

«Клац» — клацнули зуби, й потяг білий розбійник здобич, лишаючи на снігу краплини крові.

ЗАЄЦЬ

На вершині сопки подекуди чорніють камені, лежать острівці снігу. На синьому снігу — біла пляма.

Пляма ворухнулась, піднялась, і я побачив зайця. Він сидів до мене боком і дивився на мене вираженим бурштиновим оком. Торчма стояли нашорошені вуха з чорними кінчиками.

Я тихенько підійшов до нього. Тінь моя накрила зайця.

Тут косоокий не витримав, кинувся вбік і зник за пагорбом.

На снігу лишилась тільки ямка. Доторкнувся — вона була холодна. До снігу прилипли шерстинки.

Пішов я заячим слідом. За пагорбом паслося оленяче стадо. Але де ж косоокий?

Заєць сидів серед стада. Поряд ходили олені, облизуючи ягель з каміння. Вони підняли голови і вступилися на мене.

Я здивувався заячій хитрості і пішов своєю дорогою.

ВЕСНА

Тремтить синє повітря від дзвону струмків і пташиних пісень. Крякаючи, пролітають качки. Летять казарки. З гомоном перелітають зграйки білих куріпок. На відталих болітцях і озерцях гелгочуть гуси й курличуть журавлі.

Сиджу, притулившись до теплої стінки будиночка. Чую, як осідає підталий сніг.

Задзижчала, прокинувшись, муха, хотіла злетіти, та впала в холодну тінь на сніг і знову завмерла,

Перед порогом набралось води, і вона хлюпнула під будинок. Вискочили звідти ошалілі евражки, обтрушуючи лапки.

— Зараз! — сказав я і вирубав сокирою друге русло. Вода від будиночка потекла до річки.

Світить тепле сонце, підноситься зігріте повітря, коливаються обриси гір.

Як міраж, виникає караван оленячих упряжок.

Весна.
На літні
канікули
до снігівця

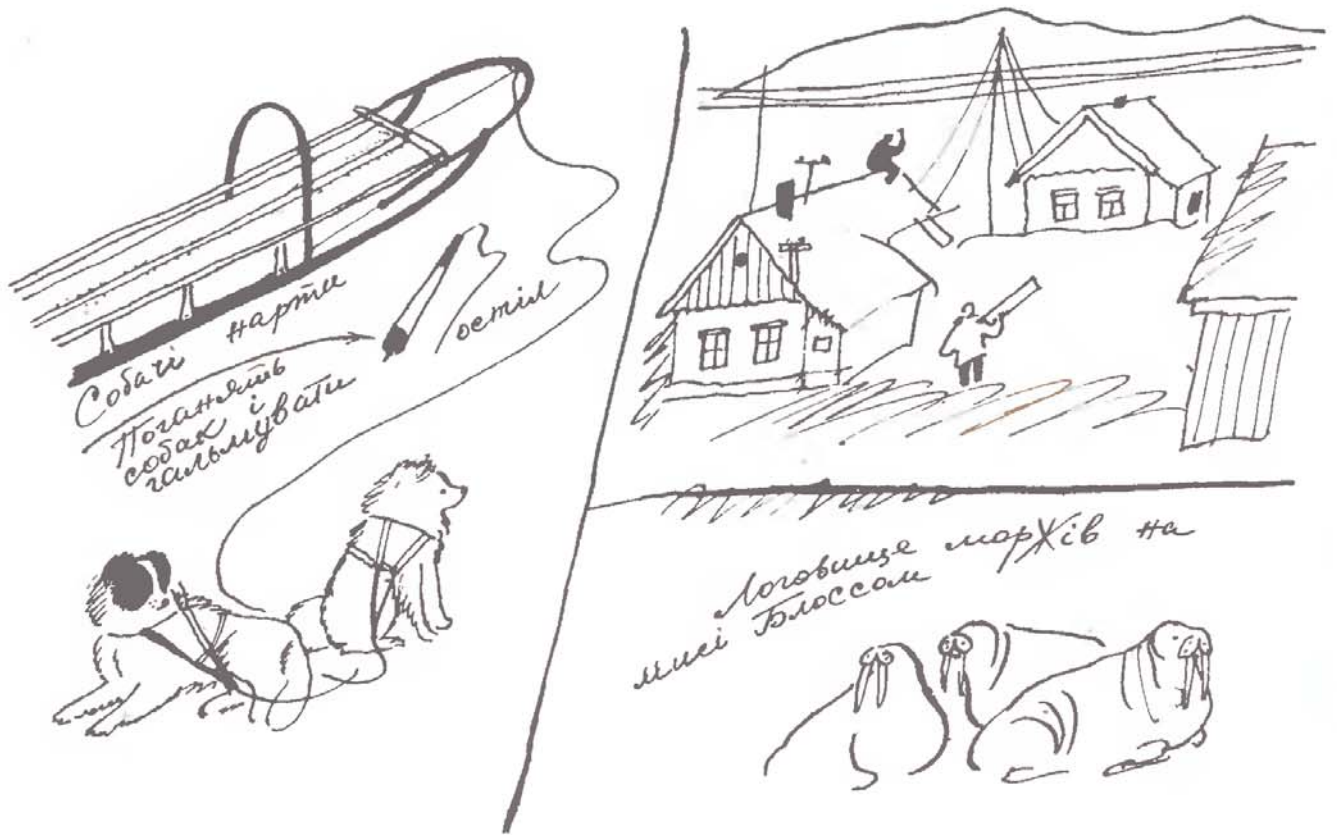

Років п'ятсот тому виникли чутки про невідому землю на північ від Чукотки. Земля та немовби йшла від Америки до Північного полюса і з'єднувалася перешийком з сибірським берегом.

Знайти ту землю доручили експедиції лейтенанта російського флоту Ф. П. Врангеля.

У 1821 році Врангель виїхав з Нижньоколимська на собачих упряжках. Він обстежив сибірський берег, але перешийка не знайшов. Потім експедиція рушила по льоду на північ.

1822 рік. Другий тиждень Врангель пробивається на північ. Та шлях йому перетнули льоди й відкрита вода. Хтось із супутників раптом побачив три сині горби. Всі вирішили, що це і є той острів. Але подув вітер, і земля зсунулась. Це були сині випари, що виходили з розколин. Випари огортали льодові брили, і мандрівникам здавалося, що вони серед великого озера, оточеного скелями.

1823 рік. Врангель зустрів берегових чукчів. На запитання, чи немає на півночі землі, чукотський старійшина-камайкай запевняв, що влітку в погожі дні в морі видно гори, вкриті снігом.

Навантаживши нарті провізією й кормом для собак, Врангель знову рушив на північ. На його шляху стали двадцятиметрові тороси, глибокі тріщини й широкі розводдя.

Ламаються нарті, собаки до крові збивають ноги.

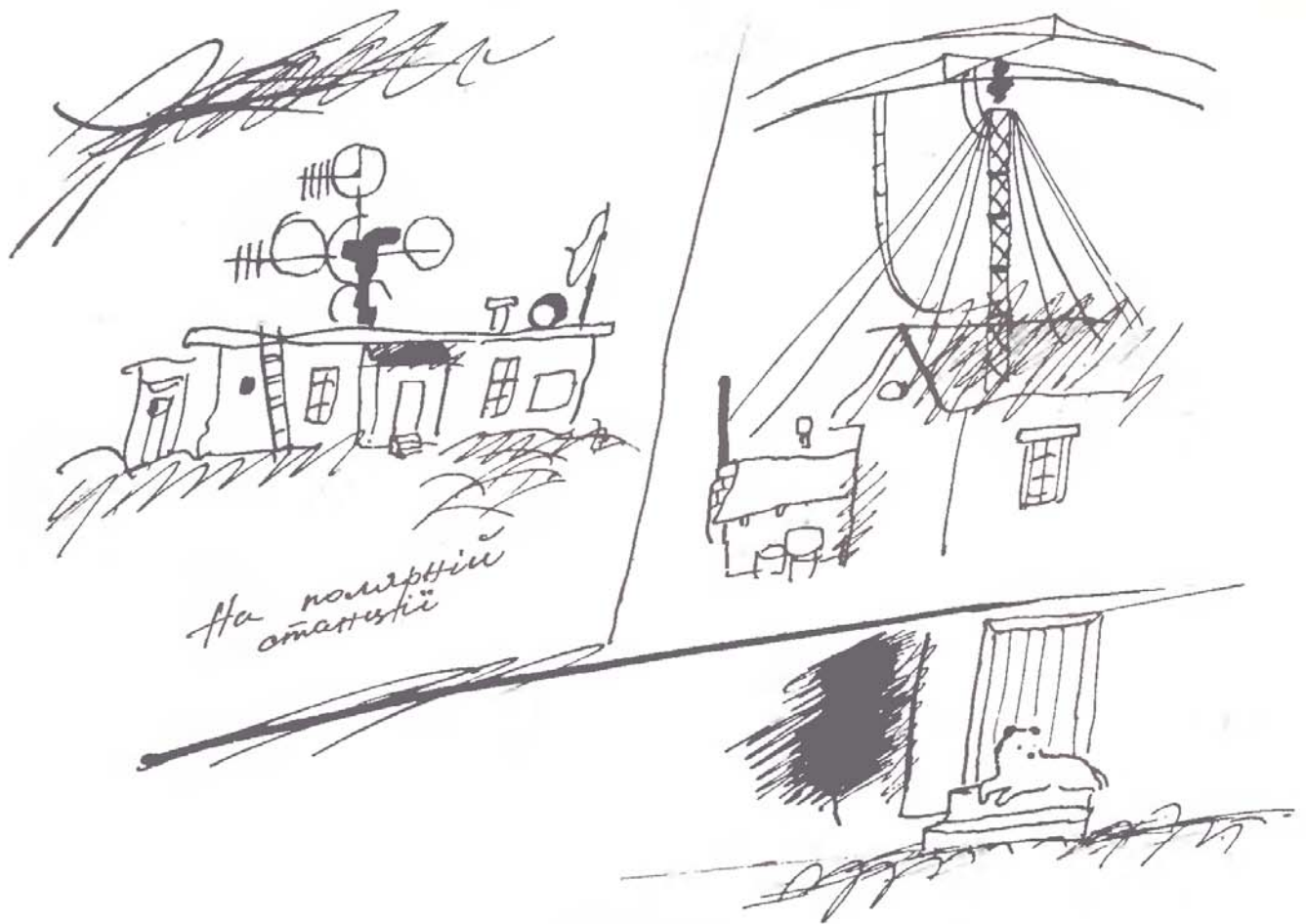
Одного разу піднявся штормовий вітер. На льоду з'явилися тріщини. Вони швидко збільшувалися, перетворювалися в ополонки.

Люди й собачі упряжки опинилися на крижині. Цілу ніч їх носило по морю, а на ранок прибило до льодового поля.

Вони ще довго йшли вперед. А що ж було попереду?

Врангель потім писав: «Ми зійшли на найвищий торос з надією знайти засіб проникнути далі, але, досягнувши його вершини, побачили лише неозоре відкрите море. Велично жахливий і сумний для нас вид».

І Врангель повернув назад. Від землі, яку потім назвуть його ім'ям, він був у тридцяти милях.

ОСТРІВ

Лежить у льодах гористий острів. Сніг на високих шпильях не розтає цілий рік.

На заході й сході підносяться прямовисні скелі. На півночі гори переходять в купинясту болотяну тундру.

Похмурий острів узимку. Віють вітри. Лише коли-не-коли загориться чорне небо, спалахне холодним світлом полярне сяйво, розцвітуть свинцеві сніги. Блукають білі ведмеді, майне світлою тінню песець, пролетить ворона.

Весною відтає замерзлий острів.

Квітнуть квіти на коротеньких ніжках. Стелиться по землі карликова берізка... Лід, сніг, каміння.

Каміння з рудуватими плямами, сіро-голубе з червоним крапом. Серед сизих шарів сланцю захолював, виблискуючи гранями, кришталь. Як сніг, біліють шматки кварцу, порослі чорним мохом.

Із заростів на білий простір вибігає розтривожена червона блощиця. Завмерла. Кинулася ліворуч, потім праворуч. І повернула назад в рятівні зарості моху. Затихла... Лід, сніг, каміння.

ЗЕЛЕНИЙ МОРЖ

Льоні років тринадцять. Він часто приходить у школу, де я живу. Перший раз Льоня з'явився з вертольотом із пластиліну. З'єднав якісь дротики. Всередині задзижчало, і гвинт завертівся.

Другого разу він приніс оленяче копитце з чорного пластиліну.

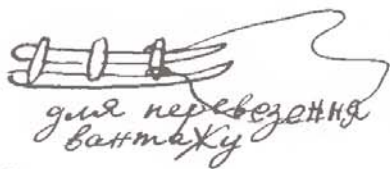
— Ось цим копитцем я наслідив, і всі повірили, що це оленятко пройшло.

— Невже повірили?

— Повірили!

Поки я, дивлячись у вікно, малював собачу упряжку, Льоня зліпив з оленячого копитця чудових чорних звірів: оленя й ведмедичку з ведмежатком.

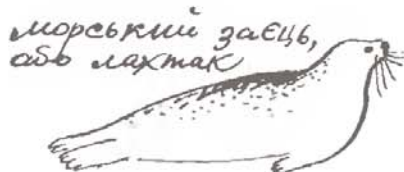
Каяк

для перевезення
вантажів

вельбот

морський заєць,
собо ляхтак

байгара

дерев'яний каркас,
обтягнений шкірою моржа

Що мисливець бере з собою? Акинт-закидушка-дере-
винку з гачками на довгій ремені,
акинтном дістають нерпу з лунки.

Палицю з залізним наконечником
довгий ремінь. Ніх. мішечок з
набоями. Гвинтівку. Лижі, які
називають снігоступами,
ракетками, воронящими ланками,
тому що слід їх
схожий на воронячий.

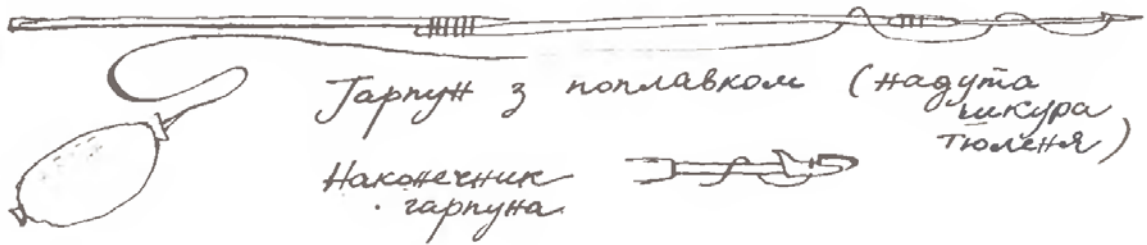
Сьогодні він дістав з кишені шматок зеленого пластиліну. Покачав у руках, шматок округлився і став схожий на зелений огірок. Потім огірок на моїх очах перетворився на зеленого моржа з зеленими іклами.

— Кеглючин! — каже Льоня.

— Хто? — не розумію я.

— Морж-розбійник! Трапляється таке: моржиха гине, а морження лишається. Живе саме. Їсть, що попаде: рибу, падаць. Звикає до м'яса. З'являється ікла — ловить нерпу. А коли виростає, то нападає і на моржих з морженнями, і навіть на вельботи з мисливцями... Страшний звір!

І справді страшний звір вийшов! Голова маленька, ікла великі, оченята дрібні й злющі.

ЛАЗНЯ

— Чи не можна помитись у вашій лазні? — спитали ми на полярній станції.

— А чому не можна? Можна.

І подають нам ножівку й лопату. Потім показують на кучугуру у дворі й кажуть:

— Ось наша вода! Наріжте, накидайте в цистерну он у тому приміщенні. Буде вам гаряча вода.

Заходився я пиляти кучугуру. Пропилю з трьох боків і знизу підхоплюю лопатою. Готовий кубик снігу!

Зверху сніг свіжий, який недавно випав. Нижче пілов міцний, як бетон. Пилка дзвеніла й застрягала.

Сяк-так дониляв одну кучугуру і взявся до другої. А мені кричать:

— Годі! Ощадливішим треба бути. Ця кучугура для наступної лазні.

Була вода гаряча, була — холодна. І гарна вийшла лазня.

ЗАВІРЮХА В ЧЕРВНІ

Вечір був тихий, теплий.

Уночі раптом засвистіло, завило за вікном.

Між рамами вирости купки снігу. Зовні скло вкрилося крижаною корою.

Я швидко одягнувся й вийшов на вулицю. Хтось невидимий кинув на мене оберемок снігу, зірвав шапку. Шапка покотилася, зачепилася за нарти.

Біля нарт, згорнувшись в клубок, завмерли собаки. В густу шерсть набилося снігу. Їх чимраз більше заносило.

На купі з покидьками копірсалися подорожники, шукаючи їжу. Шпаркі подуви вітру перекидали їх і несли у білий морок.

Десь днів за два, близько полудня, вітер уцух. Селище раптом освітілося промінням сонця.

Лише далеко на обрії виднілась лілова хмара і здіймалися снігові смерчі.

Накоїла завірюха лиха. Померзли подорожники, кулики. В тундрі загинуло багато оленят. Гусок, що сиділи на гніздах, занесло по шию снігом.

ПОЛЯРНА СОВА

Змахнувши крилами, з сухого пагорба зривається величезний птах, низько ширяє над землею.

Ось він на мить торкнувся землі й полетів далі вгору по схилу. В кігтях у нього б'ється полярна миша — лемінг.

«Напевно, до гнізда летить», — подумав я й пішов за ним угору по схилу.

Сова тепер сиділа на кам'янистому виступі, в білому оперенні з коричневими краплинками. Коли-не-коли вона повертала велику круглу голову з немигаючими яскраво-жовтими очима.

Посиділа сова, кинулась у калюжу й стала купатись! Летять бризки на всі боки.

Купається, а сама ні-ні та й погляне навколо. Хоча чого їй боятись? Адже нема на острові птаха, сильнішого від сови.

Її гострих кігтів побоюється й песець. Гуси, наче знаючи це, влаштовують свої гнізда поближче до совиного гнізда.

Поряд із селенцями
частіше можна
здівдатися полярній
сову. Серед селенців
виглядає трохи
хоботуватою
тільки.

У бухті Сумнівній

Чому уншче вельботів
фарбують у червоный
колір? Кажуть, що
червоный колір
відлякує
морхів

ЧОМУ ВОРОН ЧОРНИЙ

Давним-давно це було.

Дружили Ворон і Сова. І були вони білі-білі.

Якось Ворон і каже Сові:

— Давай, Сова, я розмалюю тебе!

Висмикнув перо із свого хвоста, вмочив у свічник з жиром і цілий день розмальовував. На кожній пір'їні намалював плямку.

Гарною стала Сова!

— Тепер ти мене розмалюй!

Сидить Ворон, не ворухнеться, очі примружив від задоволення.

Розмальовує Сова і бачить, що Ворон кращий од неї виходить.

Розсердилась вона й вихлюпнула жир на білі пір'їнки. Почорнів Ворон, образився й полетів.

І тепер живуть на острові Ворон і Сова, але ніхто не бачив їх разом.

КУЛИК-ПЛАВУНЧИК

В одній з калюж на піщаній косі плавав сіруватий куличок з рудою грудкою. Трохи більший за горобця.

І не просто плавав—крутився на місці, час од часу опускаючи у воду голову з пласким дзьобом.

Лапками він зачіпав мул, нагору піднімались різні личинки, рачки. Їх-то й дзьобав плавунчик.

Від нього розходились хвилі, змиваючи з берега смітинки.

Крутиться-вертиться плавунчик. І як у нього голова не заморочиться?

КВІТУЧА КУПИНА

Біля підніжжя гір на купинах квітнуть дрібні, як горобине око, фіолетові квіти. На них сідає величезний чорний джміль з золотими смужками й зразу ж накриває десяток квіток.

Він гуде, повзе, підминає лапами пелюстки.

Травичкою, як гілочкою, я підганяю його. Джміль басить, важко злітає.

Від прим'ятих квітів поширюється тонкий запах.

Відлітаючи додому, я прихопив кілька стеблинок з квітучої купини.

Квіти вмістилися в маленькій чарочці. Вдома вони пахли так само приємно, як і на острові.

Перекладено за виданням:
 Пётр Багин. Путешествие за Полярный круг.
 «Детская литература», М., 1978.

Багин Петр Иванович
ПУТЕШЕСТВИЕ ЗА ПОЛЯРНЫЙ КРУГ

Путевые заметки
 (На украинском языке)
 Для младшего школьного возраста

Перевод с русского
 Арсения Алексеевича Ищука

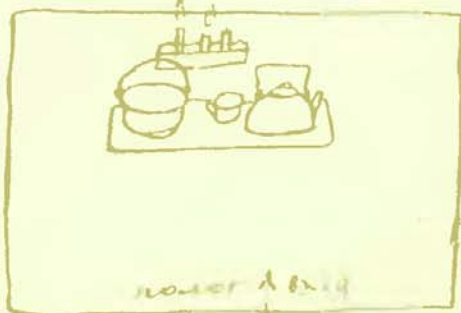
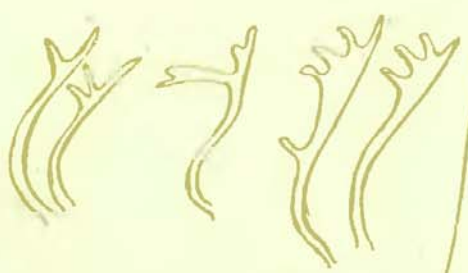
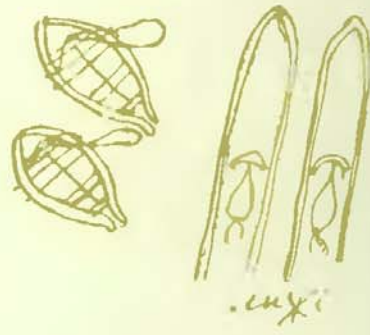
Рисунки автора

Издательство «Веселка», Киев-4, Басейная, 1/2

Редактор Л. О. Буцень. Художний редактор Д. П. Присяжнюк. Технічний редактор Л. В. Маслово. Коректор З. В. Леценко

Інформ. бланк № 1599

Здано на виробництво 12. 12. 80. Підписано до друку 25. 02. 81.
 Формат 70×90/16. Папір офсетний № 2. Гарнітура звичайна нова.
 Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 2,92. Умовн. фарб. відб: 3,942:
 Обл.-вид. арк. 2,94. Тираж 115 000. Зам. № 1565-0. Ціна 10 к. Видавництво «Веселка», Київ-4, Басейна, 1/2. Львівська книжкова фабрика «Атлас» республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига» Держкомвндаву УРСР. 290005. Львів. Зелена. 20.

10 к.

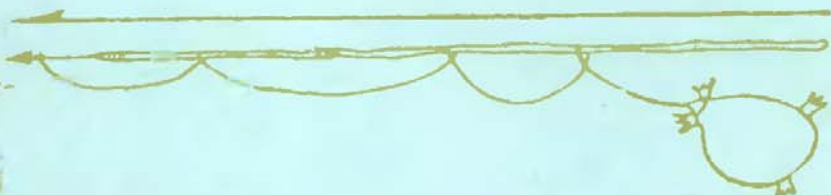
Анедр

СЛИЩЕ БІЛЛІНГС ОСТРІВ ВРАНГЕЛЯ ТУНДРА

30

Шешивець
бере з собою:
акни закиду-
чу-деревинку з
гачками на
добрій ремені

гарпун з
поплавком
(надуть шкура)
тюлень.

акнам дістають гарпу з м'якми. Тільки з залізним
наконечником добрий ремень. Ніх мислеть з наболити.
Звонітку

люди які називають снігоступами, ракенками, воронзгами ланками
тому що слід їх схожий на воронячий